

Hazar Enerji Kaynakları ve Siyaset

Nermin Zahide AYDIN

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Öz: Bu araştırmanın amacı Hazar Denizi Havzası'ndaki petrol ve doğal gazın bölge ve dünya siyasetine etkisinin incelenmesidir. Çalışmada Türki Cumhuriyetler, Türkiye ve Küresel Güçler üzerinde durulmuştur. Küresel Güçlerin Hazar Havzası'ndaki enerji hedefleri araştırılmıştır. Hazar Havzası'nın hukuki statüsü ve yaşanan sorunlar üzerinde durulmuştur. Enerji kaynaklarının bölge dışına taşınması ve bu bağlamda Türkiye'nin oynadığı rol incelenmiştir. Türkiye coğrafi konumu nedeni ile boru hattı projeleri ile transit ülke olma yolunda önemli adımlar atmıştır. Türkiye'nin AB'nin enerji güvenliğini sağlaması, AB'ye tam üyelik çabalarını desteklemiştir. Fakat AB Türkiye'nin üyelik konusundaki çabalarına yeterince karşılık vermemiştir.

Anahtar Kelimeler: Hazar, boru hatları, Türkiye, enerji, petrol, doğal gaz

Energy Sources and Politics in Caspian Basin

Abstract: The research aims to study the effects of natural gas and oil resources placed in the Caspian Basin on regional and World politics. It focuses on Turkish States, Turkey and the global Powers. Its aim is to investigate targets set by the global Powers on the energy sources in the Caspian Basin. This is based on the problems within this region and the legal status of the Caspian Basin. The research studies the transportation of energy sources from the Caspian Basin, out of the region and the role of Turkey in this context. Due to its geographical location, Turkey has taken considerable steps to enable itself to be a transit country with many pipeline projects completed and others underway. That Turkey provides the energy security of EU has supported the efforts to be full membership for EU. But EU hasn't responded enough to the struggles of Turkey.

Key Words: Caspian Basin, pipeline, Turkey, energy, oil, natural gas

GİRİŞ

Hazar Havzası, Orta Asya, Kafkasya ve Orta Doğu Bölgeleri arasında yer alan ve açık denizlere bağlantısı olmayan bir bölgedir. Hazar Denizi'nin uzun havzası kuzeyden güneye 1200 kilometre olmasına rağmen ortalama genişlik 320 kilometredir. Hazar Denizi'nin bir tuz gölü olduğu belirtilse de yapılan araştırmalar bu denizin son jeolojik zaman olan Holosen bölümüne değin Azak Denizi, Karadeniz ve Akdeniz yolu ile okyanuslara açık olduğunu göstermiştir. (Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, 1988: 512). Hazar Denizi kıyısında Azerbaycan, Kazakistan, İran, Rusya ve Türkmenistan yer almaktadır.

Bölgenin önemi zengin petrol ve doğal gaz rezervlerine sahip olmasından ileri gelmektedir. Orta Asya ve Kafkasya bölgesindeki eski SSCB Cumhuriyetleri bağımsızlıklarını kazandıktan sonra kalkınma hamlelerini gerçekleştirmek için doğal kaynakları etkili bir şekilde kullanmaya çalışmışlardır. Hazar Havzası'nda bulunan doğal gaz ve petrol yatakları bu yeni kurulan ülkelerin hem kalkınmalarını sağlamada, hem de dış ülkelere olan bağımlılıklarının azalmasında önemli bir faktör olmuştur.

Bölgedeki petrol ve doğal gazın miktarı konusunda kesin bir rakam verilememesi, kaynakların nerelere ve nasıl dağıtılacağı konusu ve bu enerji kaynaklarının bölge dışına hangi koşullarda, nasıl taşınacağı önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Hazar Havzası'ndaki petrol üretimi 2010 yılında 194.000.000 ton iken bu rakamın 2020 yılında 308.000.000 ton düzeyine çıkacağı tahmin edilmektedir (Aydın, 2005: 432). Fakat Kafkasya bölgesinde özellikle petrol çıkarılan alanların geniş bir coğrafyaya yayılması, enerji kaynaklarının araştırılmasının bütün alanı kapsamaması ve bölgenin ciddi anlamda siyasi bir değişim göstermesi bölgedeki enerji kaynaklarının miktarı hakkında yeterli verilere ulaşılamamasına neden olmuştur.

Orta Asya ve Kafkasya bölgesinde üretici durumda olan devletlerin deniz bağlantılarının olmaması, alıcı konumunda olan devletlerin bölge dışında bulunması ve uzun yıllar kullanılan Rusya hattının çok masraflı olması bölgede yaşanan enerji kaynaklı sorunların artmasına neden olmaktadır. Bölgenin en önemli sorunu nakliye sorunudur. Orta Asya denizlere çıkışı olmayan bir bölgedir ve bu nedenle enerji kaynaklarının nakliyesi için çok uzun boru hatlarına ihtiyaç vardır. Çıkış yollarını sağlayan ülkeler Türkiye, Rusya, İran, Afganistan-Pakistan ve Çin'dir. Üstelik boru hatlarının Afganistan-Pakistan gibi siyasi açıdan riskli bölgelerden geçme ihtimali söz konusudur. Diğer bir sorun ise enerji kaynaklarının çıkarılması ve nakliyesi için yeterli fonun bulunamamasıdır. SSCB'nin yıkılması ile birlikte devam eden ekonomik krizin giderilememesi, petrol ve doğal gazın çıkarılması konusunda yeni teknolojilerin kullanılamaması ve yabancı yatırımcıların bölgeye olan güvenlerinin uzun zaman alması yaşanan sorunların artmasına neden olan diğer faktörlerdendir.

Bölge kaynaklarının dışa açılımı konusunda boru hatları önemli bir yer teşkil etmektedir. Türkiye konumu nedeniyle enerji zengini doğu komşu ülkeleriyle, enerjiye ihtiyacı olan Avrupa ülkeleri arasında doğal bir köprü konumundadır. Türkiye her ne kadar enerji üreticisi olmasa da, Orta Asya ve Kafkasya'da bulunan enerji kaynaklarının boru hattı projesiyle taşınmasında kilit rol oynamaktadır. Türkiye için en önemli boru hattı Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı'dır. Türkiye bölgede etkin olan güçlerin politikalarını ciddiye alarak enerji politikalarını belirlemekte ve coğrafi konum avantajını kullanmaya çalışmaktadır. Fakat bu politikaların uygulanması anlamında Rusya ile bazı

problemler yaşanmaktadır. Türkiye SSCB'nin yıkılmasından sonra bölgesel güç olmak için çeşitli politikalar geliştirmiştir. 1991-1992 yılları arasında batı yanlısı dış politika izleyen Rusya, dikkatini tekrar Hazar Enerji Havzası'na çevirerek Türkiye ile rekabete başlamıştır. 1993 yılından sonra yönetimi ele geçiren Rus yöneticiler Bağımsız Devletler Topluluğu'nu kurumsallaştırarak Orta Asya ve Kafkas devletlerini kendi eksenleri etrafında bir araya getirmeye çalışmışlardır. Rusya, enerji kaynaklarının dünya pazarlarına sevki konusunda Türkiye'nin savunduğu ve ABD'nin desteklediği Doğu-Batı enerji koridorunun gerçekleşmesini önleyecek girişimlerde bulunmuştur.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra sadece Türkiye için değil ABD ve NATO üyesi olan ülkeler için de Hazar Havzası'nın önemi artmıştır. Türkiye NATO üyesi bir ülke olarak Güney Kafkasya ile sınırı bulunmaktadır. AB'nin genişleme planları içinde yer alan Ukrayna, Kafkasya'yı NATO'nun sınırına daha çok yaklaştıracaktır. Eğer bölgede meydana gelecek bir çatışma Türkiye'yi içine alacak olursa NATO'nun olaya müdahalesi kaçınılmaz olacaktır.

HAZAR HAVZASI'NDA BULUNAN ÜLKELERİN ENERJİ REZERV DURUMLARI

Hazar Havzası Bölgesi'nde zengin doğal kaynaklar bulunmaktadır. En fakir Türk Cumhuriyetleri'nden biri olan Türkmenistan, en zengin doğal kaynaklara sahiptir. Petrol ve doğal gaz rezervi konusunda Kazakistan, Türkmenistan, Azerbaycan ve Özbekistan iç tüketimlerinden daha fazla üretim yapma potansiyeline sahiptir. Bu dört ülke dünya petrol rezervlerinin %3,6'sına ve doğalgaz rezervlerinin %6,9'una sahiptir (Yazar, 2011: 21). Hazar Havzası'nda ise ispatlanmış petrol rezervi yaklaşık 17-33 milyar varil olarak tahmin edilmektedir. Olası petrol rezervleriyle beraber toplam petrol rezervinin 270 milyar varile ulaşabileceği varsayılmaktadır (Kona, 2003: 98). Uluslar arası Enerji Ajansı, Hazar Bölgesi'nin toplam ham petrol üretiminin 2000 yılında 79.000.000 ton, 2010 yılında 194.000.000 ton, 2020 yılında ise 308.000.000 ton düzeyine çıkacağını tahmin etmektedir. 1998 yılında 22.000.000 ton olan bölge ham petrol ihracatının da hızla artarak 2010 yılında 117.000.000 ton 2020 yılında ise 180.000.000 tona ulaşması beklenmektedir (Aydın, 2005: 432). Bu oranlar Orta Asya ve Kafkasya'daki ülkelere dünya siyasetinde belirli oranda söz sahibi olma şansını vermektedir.

**Petrol Rezervleri Açısından Orta Asya Ülkeleri ve Azerbaycan
(2008 Yılı Verileri)**

Ülkeler	Rezerv	Dünya Toplam Rezervine Oranı
	Milyar Ton	%
Kazakistan	5.3	3
Azerbaycan	1	0.5
Türkmenistan	0.1	-
Özbekistan	0.1	-
Kırgızistan	5 milyon ton	-
Tacikistan	2 Milyon ton	-
Ülkeler Toplamı	6.5	3.5

Kaynak: Yusuf YAZAR, **Enerji İlişkileri Bağlamında Türkiye Ve Orta Asya Ülkeleri –Rapor**, s.21

Bölgede 5 trilyon metreküplük kanıtlanmış doğal gaz rezervi, dünyanın toplam kanıtlanmış doğal gaz rezervinin yaklaşık %3,3'ünü ifade etmektedir. Buna olası gaz rezervleri de eklenirse olası rezerv miktarı 13,5 trilyon metreküpe, dünya gaz rezervleri içindeki payı ise %9'a ulaşmaktadır (Kona, 2003: 98). Bölgedeki toplam doğal gaz üretiminin 2010 yılında 200 milyar metreküpe, buna paralel olarak ta ihracatın 2010 yılında 84 milyar metreküp seviyesine ulaşması hedeflenmiştir (Aydın, 2005: 432).

Doğal Gaz Rezervleri Açısından Orta Asya Ülkeleri ve Azerbaycan, (2008 Yılı Verileri)

Ülkeler	Rezerv	Dünya Toplam Rezervi İçindeki Oranı
	Trilyon metreküp	%
Türkmenistan	8.1	4.3
Kazakistan	1.82	1
Özbekistan	1.68	0.9
Azerbaycan	1.31	0.7
Kırgızistan	6 milyar metreküp	-
Tacikistan	6 milyar metreküp	-
Ülkeler Toplamı	12.91	6.9

Kaynak: Yusuf YAZAR, **Enerji İlişkileri Bağlamında Türkiye Ve Orta Asya Ülkeleri –Rapor**, s.22

HAZAR DENİZİ'NİN HUKUKİ STATÜSÜ

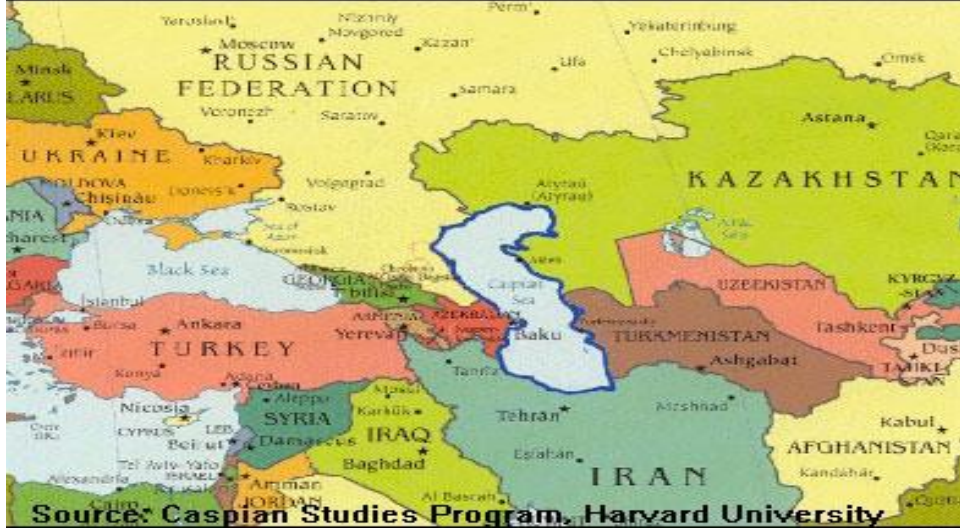
Bölgedeki en önemli sorun Hazar Denizi'nin hukuki statüsü ile ilgilidir. SSCB'nin dağılmasından sonra oluşan yeni jeopolitik koşullarda Hazar Denizi'nin hukuki statüsünün belirsizliği, bu denize kıyısı olan beş devletin bulunması (Kazakistan, Azerbaycan, Türkmenistan, Rusya ve İran) Hazar Denizi'ni uluslar arası potansiyel anlaşmazlıklarının kaynağı haline getirmektedir. Hala geçerli olan SSCB anlaşmaları Hazar'a kıyısı olan eski SSCB'ne bağlı devletleri bir çıkmaza sürüklemiştir (Sekenova, 2006: 244).

Bölgede etkin olmak isteyen bölgesel güçlerin temel amacı, enerji merkezi olan bölgelerden enerji kaynaklarını başka bölgelere nakledebilecek bir terminal konumuna gelmek olmuştur. Bu açıdan bakıldığında gerek Türkiye ve gerekse Rusya hem kapasiteleri hem de jeopolitik konumları gereği Avrupa ve Asya kıtaları arasında transit ülke olma özelliğine sahiptir. Petrol boru hatları ve bölgeden Avrupa ve Asya'ya taşınacak ham petrol konusunda adı geçen iki ülkenin çıkar çatışması yaşaması kaçınılmazdır. Rus siyasi yetkililer 1990 yılının başından bu yana bölgede kendi stratejilerini oluşturmaktadır (Ayata, 2010: 648). Fakat 1990'lı yılların ortasında bağımsızlıklarını kazanan eski Sovyetler Birliği üye ülkeleri de kendi ekonomik bağımsızlıklarını, dış politikalarını, siyasi-ekonomik manevra özgürlüklerini azami şekilde belirlemeye çalışmaktadır. Bu bağlamda Kazakistan, Azerbaycan ve Türkmenistan'ın Batılı şirketlerle Hazar Denizi'nin altındaki petrolün rafine edilmesine dair sözleşmeler imzalamak istemesi Rusya tarafından olumlu karşılanmamıştır (Sekenova, 2006:245). Bu durumu engellemek isteyen Rusya, Hazar'ın gerçekte bir iç göl olduğunu ve böylece kıyı devletlerinin ortak kontrolde olması gerektiğini savunmaktadır. Buna karşılık Azerbaycan Hazar'ın bir deniz olduğunu ve her bir kıyı devletinin "münhasıran" egemenliğini kullanacağı ulusal bölgelere bölünmesi gerektiğini ileri sürmektedir (Uçarol, 2000:835). Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı 27 Nisan 1994 yılında İngiltere'ye bir nota vermiş ve Azerbaycan'ın Hazar Denizi Bölgesi'nde petrol araştırma ve çıkarma hakkının olmadığını ilan etmiştir. Fakat Rusya Federasyonu Kazakistan, Azerbaycan ve Türkmenistan'ın Batılı Şirketlerle kontrat imzalamasına engel olamamıştır (Sekenova, 2006: 245).

Azerbaycan ve Kazakistan'ın tek taraflı olarak off-shore petrol aramasına başlamaları üzerine alevlenen hukuki tartışmada Rusya'nın görüşü Hazar'ın kıyıdaş devletlerin eşit ortak kullanımında olması gerektiği yönündeydi. Rusya ayrıca İran ve Türkmenistan'ın desteğiyle açık denizlerle doğal bağlantısı olmadığı için Deniz Hukuku'nun Hazar'a uygulanamayacağını ileri sürmekteydi. Azerbaycan tarafından ileri sürülen ve Kazakistan tarafından da desteklenen görüşe göre Hazar bazen sınır gölü, bazen de açık deniz olarak tanımlandı. Sınır gölü yaklaşımına göre Hazar uluslar arası kara sınırlarının

ortay hatta kadar denize uzatılması yoluyla oluşturulacak ulusal sektörlere bölünmeli, kıyıdaş devletler kendi sektörlerindeki su yüzeyi, deniz ulaşımı, biyolojik kaynakların kullanımı ve deniz dibi üzerinde mutlak egemenliğe sahip olmalıydı. Açık deniz yaklaşımına göre ise 12 millik kara suları ve ortay hattı ihlal etmeyecek şekilde 200 mile kadar ekonomik bölgeler belirlenmeliydi (Aydın, 2005: 433).

Türkmenistan Azerbaycan'ı Hazar petrollerinin çıkarılmasında haksız kazanç elde etmekle suçladı. Türkmen başı, Azeri petrol sahalarında hisse talebinde bulundu. Türkmen Petrol Bakanı da eğer Azerbaycan Hazar petroleri konusunda Türkmenistan, Rusya ve İran'ın isteklerine cevap vermezse Türkmenistan'ın Rusya ile birlikte Azerbaycan petrol endüstrisine zarar verecek önlemler alacağını açıkladı (Gürbüz, 2008: 125). 12 Kasım 1996 yılında Aşkabat'ta Rusya, Kazakistan, Türkmenistan ve İran arasında bir anlaşma imzalandı. Anlaşmaya göre Hazar Denizi'ne kıyısı olan her devlet 45 millik kendine ait ekonomik bölgeye sahip olacak, 45 milden sonraki bölgede yer alan kaynakları "ortak mülkiyet" konusu olarak kabul edecekti (Uçarol, 2000: 835). Türkmenistan'ın aşırı tepkisine rağmen Rusya'nın yeterince desteklememesi üzerine Azerbaycan ile imzalamış olduğu bir anlaşma ile Hazar'daki Azeri petrol haklarını tanımış oldu (Gürbüz, 2008:125). Türkmenistan ile Azerbaycan 1998 yılında aralarındaki sınırın ortay hat prensibine göre belirlenmesini kabul ettiklerini açıkladılar. İran ise Hazar'ın ulusal sektörlere bölünmesini "eşit pay" şartıyla kabul etti. Zaman içerisinde Rusya'nın görüşlerinde de değişiklik oldu. Önce Rusya ile Azerbaycan daha sonra Rusya ile Kazakistan kıyılarına bitişik deniz yataklarını paylaşma konusunda anlaştilar (Aydın, 2005:433).

Kaynak: <http://Iran Review/Analysis>, 21 Kasım 2010

ABD'nin Bölgeye Yönelik Politikaları

ABD dünyanın en çok petrol ithal eden ülkesidir. ABD yönetimi Ortadoğu'dan gelen petrole bağımlılığın azaltılmasını hedeflemiştir. ABD yönetimi bu yöndeki tüm politika ve girişimlere destek vermiştir (Yazar, 2001:46).

Rusya Avrupa ülkelerine petrol ve doğal gaz sağlayan ülke durumundadır. Rusya, petrolün ihraç edileceği noktayı kontrol ederek petrolü, Orta Asya ülkeleri ve Azerbaycan'a karşı bir koz olarak kullanmak ve petrolün fiyatını denetlemek istemiştir (Yanar, 2002: 130). ABD'nin amacı ise yeni boru hattı projeleri ile hem Avrupa'nın Rusya'ya bağımlılığı azaltmak, hem de bağımsızlığını yeni kazanmış cumhuriyetlerle Rusya üzerinden olmayan ticari ilişkilerde bulunarak bu ülkelerin bağımsızlıklarının güçlenmesine yardım etmek olmuştur. ABD'nin bu bölge ile ilgilenmesinin bir diğer amacı ticaridir. ABD bu yeni boru hattı projeleriyle hem kendisinin hem de küresel enerji pazarındaki güvenliğin artmasını hedeflemektedir. ABD'nin bu ilgi ve desteğinin ilk örneği BTC'nin tasarlanması ve inşası esnasında görülmüştür. BTC Hazar petrolünün Rusya topraklarından geçmeden Akdeniz'e inmesini, oradan da dünya pazarlarına sevk edilmesini mümkün kılmıştır. Taşınan petrol önemli ölçüde şirketlerin petrolüdür. Şirketlerin bölgedeki varlığı ABD'nin kendi ihtiyacı olan hidrokarbonu temin etmesinin yanı sıra ABD'nin bölgeye

olan ilgisinin ve bölge ülkeleriyle ilişkisinin daha güçlü olmasına da neden olmuştur (Yazar, 2001:47).

Rusya'nın Bölgeye Yönelik Politikaları

Bölgenin petrol ve gaz potansiyeline bağlı olarak, Orta Asya'daki jeopolitik rekabet, eko-politik rekabete dönüşmüştür. Bu mücadelenin temelde iki amacı bulunmaktadır. Bu amaçlardan biri petrol ve gaz sahalarındaki paylaşım diğeri ise boru hattı güzergâhının belirlenmesidir. Tüm bunlar bölgedeki başlıca petrol yerlerinin belirlenmesi ve bu petrolün dünya pazarlarına transferinde hem bölgelerarası bir çekişmeye ve hem de uluslar arası güç rekabetine yol açmaktadır. Bunun yanında bu bölge Rusya Federasyonu için de jeopolitik ve jeoekonomik açıdan önem taşımaktadır. Her şeyden önce Rusya Federasyonu için Avrupa ve Ortadoğu ülkelerine ulaşmak Orta Asya üzerinden oldukça kolay olacaktır. Eski SSCB gerektiğinde kullanmak üzere bölgede iki eski askeri üs kurmuştur. Bu üsler bölgede nüfuz alanı yaratmak iddiasındaki güçlere karşı Rusya Federasyonu açısından hala önem taşımaktadır. Kazakistan; Rusya Federasyonu, Belarusya ve Ukrayna ile birlikte eski Sovyetler Birliği'nin nükleer silahlarını devralan cumhuriyetlerden biri durumundadır. Doğal kaynaklar özellikle petrol ve gaz açısından bakıldığında, Rusya Federasyonu'nun, bölgenin eko-politikalarını yönlendirmek amacıyla Orta Asya'ya girmeye teşebbüs eden devletlere karşı sert muhalefet göstereceği kuvvetle muhtemeldir (Kona, 2003: 110). Çünkü Rusya enerji devi olmak istemektedir. Kurmuş olduğu petrol şirketleri ile AB ülkeleri ve ABD dâhil olmak üzere dünyanın birçok yerinde şirketler almaya çalışmakta, kendi petrol şirketlerini özelleştirmekten kaçınmaktadır (Ödün, 2008: 25).

Türkiye-Rusya arasındaki esas rekabet sahası Hazar enerji kaynaklarının hangi güzergâh üzerinden dünya piyasalarına sunulacağıdır. Hazar Enerji Havzası'nı "İkinci Kuzey Denizi" olarak nitelendiren Türkiye, Rusya'nın etki sahasını zayıflatacağı ve kendi siyasi nüfuzunu arttıracacağı düşüncesiyle, Amerikan yönetiminin de destek verdiği Doğu-Batı enerji koridorunun ana güzergâh olmasını istemektedir. Türkiye bu hattın gerçekleşmesiyle hem Rusya'nın kontrolü olmaksızın bölge kaynaklarını kendi iç ihtiyacı için kullanmayı, hem de soğuk savaş sonrası dönemde enerji köprüsü haline gelmeyi hedeflemiştir. Bu nedenle Türkiye, Türkmenistan-İran-Türkiye Avrupa devletleri doğal gaz, Trans-Hazar doğal gaz, Azerbaycan-Türkiye-Avrupa Birliği doğal gaz ve son olarak Kazakistan, Türkmenistan ve Özbekistan petrollerini taşıyacak Bakü-Ceyhan petrol boru hatlarının inşası için uluslar arası arenada yoğun bir çaba harcamıştır (Efegil, 2004: 355).

Hazar enerji kaynaklarının sevki konusunda, Rusya son zamanlarda Türkiye'den daha faal politika yürütmektedir. Bu dönemde Türkiye'nin

ekonomik ve finansal sıkıntı yaşaması ve Bush yönetiminin Hazar politikasını netleştirememesi, Rusya Devlet Başkanı Putin'e yeni fırsatlar vermiştir. Mart 2000 yılından bu yana daha kararlı politikalar üreten Putin, Hazar enerji kaynaklarının Batı ve Doğu pazarlarına ihraç edilmesinde köprü rolü oynamayı istemektedir. Eskiye nazaran daha fazla işbirlikçi ve bölgenin gerçeklerine uygun politikalar izleyen Rusya, uluslararası petrol şirketleriyle işbirliği içerisine girerek, uluslararası boru hatlarının en kısa sürede Rusya topraklarından geçecek şekilde inşa edilmesi ve mevcut hatlarında tamir edilerek, kapasitelerinin artırılması için yoğun çaba harcamaktadır (Efegil, 2004: 356).

Rusya'nın Avrasya'da dış politikasını belirleyen iki önemli unsur petrol ve güvenlidir (Yanar, 2002: 133). Rusya'nın yeni politikasının en temel özelliği, Doğu-Batı enerji koridorunun temel taşları olan Bakü-Ceyhan petrol ve Trans-Hazar Doğal Gaz Hatları'nı siyasi ve hukuki araçlar kullanarak engellemek, bu güzergâhların gerçekleşmesini engelleyecek yeni boru hatları projelerini hazırlamak, en kısa zamanda bu projelerin inşasını tamamlamak ve Orta Asya ve Kafkas Devletleri'ne enerji kaynaklarını ihraç edebilecekleri yeni imkanlar sunmak olmuştur. Bu sayede Rusya bir yandan enerji kaynaklarını dünya piyasalarına sevkياتında avantaj yakalamayı, öte yandan da mevcut Doğu-Batı projelerinin kısa ve orta vadede gerçekleşmesini önlemeyi düşünmektedir (Efegil, 2004: 356). Rusya'nın Azeri petrollerine ihtiyacı olmadığı halde Azeri petrollerinin kendi ülkesinden geçmesini istemesindeki ve Kafkasya'nın ekonomik ve politik yaşamına müdahale etmek istemesindeki amaç budur. Rusya bölgedeki ekonomik ve askeri varlığını sağlamlaştırmak için "yakın çevre" adını verdiği yeni bir güvenlik politikası oluşturmuştur (Yanar, 2002:133).

Rusya; Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan ve Azerbaycan ile ilişkilerini geliştirerek yeni çok taraflı projeler hazırlamıştır. Bu projeler içerisinde Rusya en çok Mavi Akım projesine önem vermektedir. Çünkü Rus Gazprom firması, Türkiye'nin doğal gaz ihtiyacını karşılamaya yanı sıra Türkiye kanalıyla Kuzey Afrika ve Orta Doğu ülkelerinin enerji ihtiyaçlarını karşılamayı hesaplamaktadır (Efegil, 2004: 356). 2002 yılının Aralık ayında başlayan Mavi Akım Projesi Rusya'dan başlayıp Karadeniz'in altından doğrudan Türkiye'nin Samsun Limanı'na ve oradan da Ankara'ya ulaşacak olan boru hattının döşenmesinden ibarettir (Hale, 2003: 285). Rusya'dan Türkiye'ye doğal gaz satılmasını öngören bu proje aynı zamanda Bakü-Ceyhan hattı konusunda Rusların itirazlarını hafifletmeye yöneliktir (Yanar, 2002: 155). Rusya Mavi Akım Projesi'nin kapasitesini ileriki dönemlerde yıllık 30 ile 50 milyar metreküpe çıkarmayı planlamaktadır. Özellikle Orta Asya ülkelerinden alınacak doğal gaz, bu hat kanalı ile dünya piyasalarına sunulacaktır. Gazprom

yetkilileri, Mavi Akım Projesi'ni, İran ve Türkmenistan hatlarından önce inşa ederek bu hatların önünü kesmeyi de arzu etmektedir. Böylece bir yandan Hazar Havzası enerji kaynaklarının Doğu-Batı hattından dünya piyasalarına akmasını önleyecek diğer yandan Doğu Avrupa pazarını da kaybetmemiş olacaktır. Zaten Doğu Avrupa ülkelerine daha fazla gaz satışı gerçekleştirmek için Rusya Trans-Bulgaristan Doğal Gaz Hattı'nı inşa etmeye çalışmaktadır. Bu çalışmaların neticesinde Rusya Gazprom firması dünyanın en büyük gaz ihraç eden firması haline gelirken, Rusya Dünya enerji sektöründeki yerini sağlamlaştırarak ve Hazar Enerji Havzası'nın dünya piyasalarına sunulması konusunda Mavi Akım Projesi gerçekleşecektir. Bu piyasaları kontrol altına alan Rusya bölge politikalarında dünya siyasetinde daha etkili hale gelecektir. Bu nedenle Rusya Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin bölgede daha etkin rol oynamasını etkilemektedir (Efegil, 2004: 357). Albert Çerņişev Mavi Akım'ın yakın bir gelecekte Rus-Türk ekonomik ilişkiler kompleksinin hacminde artışa yol açacağını belirtmektedir. Çerņişev'in tahlili doğru olmakla birlikte Mavi Akım'ın Türk-Rus ekonomik ilişkilerinin Rusya Federasyonu lehine daha fazla bozulmasını sağlayacağı açıktır (Kanbolat, 2006: 297). Türkiye'nin proje ile ilgili bazı çekinceleri bulunmaktadır. Ciddi teknik ve mali sorunların yanı sıra Rusya'nın 1999 yılının Ekim- Kasım aylarında Çeçenistan'a yaptığı saldırı projenin Türk yetkilileri tarafından rafa kaldırılmasına neden olmuştur (Hale, 2003: 285). Fakat bütün bu olumsuz gelişmelere rağmen Türk ve Rus hükümetleri tarafından programa göre boru hattının Samsun-Ankara kısmı 2001 yılında bitirilmiştir (Yanar, 2002: 156).

Türkiye'nin Hazar Havzası'na Yönelik Enerji Politikaları

Türkiye'nin Hazar Havzası'na yönelik enerji faaliyetleri Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı ve BOTAS gibi kamu kuruluşları tarafından yürütülmektedir. TPAO'nun yatırımları her zaman olumlu neticeler vermemiştir. Azerbaycan'daki Mega Proje, Şah Deniz Gaz Projesi, yabancı devletlerle ortaklaşa girilen ve riskin dağıtıldığı projeler başarılı uygulamalardır. Fakat Kazakistan'da Kazaklarla ortaklaşa girişilen proje Türkiye'nin 300 milyon dolardan fazla parasını kaybettiği, emek ve zamanın olumsuz netice verdiği bir projedir. Bunun yanı sıra 1990 yılında Türkmenistan'da başlayan çalışmalarda ciddi bir ilerleme gösterilememiştir. Gürcistan boru hatlarının geçeceği bir ülke olarak görüldüğü için mevcut verilere de bakılarak ortak arama projeleri gerçekleştirilememiştir. Gürcistan'ın Karadeniz kıyısında enerji anlamında belirli bir potansiyeli bulunmaktadır. Bu alanlar BP gibi yabancı şirketler tarafından alınan ruhsatlarla kapatılmıştır.

Hazar geçişli Türkmenistan-Türkiye-Avrupa Doğal Gaz Boru Hattı Projesi (TransCaspian Pipeline=TCP) 29 Ekim 1998 yılında Türkiye ile Türkmenistan arasında yapılan bir anlaşma ile kabul edilmiştir. 30 yıllık bir süreyi kapsayan

anlaşmaya göre Türkmenistan'dan taşınacak olan 30 milyar metreküp doğal gazın 16 milyar metreküpünün Türkiye'de tüketilmesi ve geri kalan miktarının ise Avrupa'ya iletilmesi planlaştırılmıştır. Fakat AGİT zirvesi sonrası yaşanan gelişmeler ve Türkiye'nin Mavi Akım Projesi'ne öncelik vermesi 2000 yılı sonu itibarı ile TCP'nin önemini kaybetmesine neden olmuştur. TCP projesinin zora girmesiyle birlikte Türkiye ile Türkmenistan ilişkileri gerginleşmiş ve Türkmenistan, Rusya ile yeni bir doğal gaz anlaşması yapmak zorunda kalmıştır (Aydın, 2005: 438-439). BOTAŞ Gerek Şah Deniz Gaz Boru Hattı ve gerekse Trans Hazar (Türkmenistan-Azerbaycan-Gürcistan-Türkiye-Avrupa) projelerinde ciddi hatalar yapılmıştır. Özellikle Mavi Akım Projesi'ne öncelik verilmesi Şah Deniz Projesi'nin ertelenmesine ve alınabilecek gaz miktarının 16 milyar metreküp yerine 6,7 milyar metreküp olarak anlaşma metnine girmesine neden olmuştur (Pamir, 2004: 533). Mavi Akım Projesi Rusya ile Türkiye arasında 15 Aralık 1997 yılında imzalanan bir anlaşma ile kabul edildi. Bu anlaşma ile Türkiye'nin Rusya'dan 25 yıl süre ile 16 milyar metreküp doğal gaz alması öngörülmüştü. 1213 kilometre uzunluğundaki bu hattın 373 kilometresi Rusya içinde, 396 kilometresi Karadeniz'in 2150 metre altında, 444 kilometresi Türkiye'de olacaktı. Hattın İsrail ve Mısır'a uzatılması söz konusu idi. Fakat proje hakkında kamuoyunda Türkmenistan'dan çok daha ucuza gelecek doğal gazı engellediği, Türkmenistan ile ilişkileri bozacağı, Rusya'ya büyük bağımlılık yaratacağı konusunda itirazlar yapılmıştır (Tellal, 2005: 548). Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye'nin İran ile 1996 yılında yaptığı doğal gaz anlaşması ve Rusya ile yaptığı Mavi Akım projesinden rahatsızlık duymuştur. İran'ın bölgedeki etkinliğini arttıracak her türlü faaliyetine karşı olan Amerika Birleşik Devletleri Türkiye'nin gerçekçi ve ticari açıdan yapılabilir projeler üzerinde yoğunlaşmasını gerektiğini savunmuştur (Uzgel, 2005: 282).

BOTAŞ'ın uygulamaya koyduğu en önemli proje Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı Projesi'dir (Pamir, 2004:533). Uluslar arası bir katılımı gerçekleştirilen Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi'nin finansmanının % 30'luk kısmı katılımcı taraflar, kalan %70'lik bölümü ise uluslar arası finans kuruluşları tarafından karşılanması karar altına alınmıştır. Projenin operatör firması BP(British Petroleum)'dir. Projenin katılımcı ortakları ve hisse oranları aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir (Demir, 2008: 334).

BP Exploration LTD.	% 30,10
SOCAR	% 25,00
Unocal LTD	% 8,90
Statoil	% 8,71
TPAO	% 6,53
Agip	% 5,00

AYDIN, Hazar Enerji Kaynakları ve Siyaset.....

Total Fina Elf	% 5,00
Itochu Inc.	% 3,40
Inpex	% 2,50
Conoco-Philips	% 2,50
Delta-Hess LTD	% 2,36

Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı sadece Azerbaycan için değil diğer bölge devletleri açısından da önemlidir. İlgili devletler Rusya Federasyonu hariç uluslar arası pazara ulaşabilmek için alternatif bir güzergâha sahip olmuşlardır. Türkiye NATO üyesi olduğu için bu proje en düşük riskli proje olarak görülmüştür. Azerbaycan ve Kazakistan açısından bakıldığında bu ülkelerin Rusya'ya olan bağımlılıklarını azaltması bakımından önemli olmuştur (Hale, 2003: 295). Bunun yanı sıra TPAO bu proje ve bu projenin yürütüldüğü sahalarda yapılan çalışmaların hissedaridir. Bu durum Türkiye'nin enerji güvenliği ve ekonomik çıkarları açısından büyük bir kazanım oluşturmaktadır. 15 Eylül 2007 tarihi itibarı ile Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı'ndan nakliye edilen petrol miktarı 200 milyon varil bulmuştur. Türkiye'nin bu miktardan elde ettiği ekonomik kazanım yaklaşık 900 milyon dolardır. Bunun yanı sıra farklı üretim sahalarından gelip bu hattan akan petrolün yaklaşık olarak %6,5'u TPAO'ya aittir. TPAO'nun taraflarından biri olduğu Üretim Paylaşım Anlaşması çerçevesinde elde ettiği ekonomik kazanım ise yaklaşık olarak 780 milyon dolar civarındadır (Demir, 2008:335).

Hazar, Irak ve Mısır doğal gazının Türkiye üzerinden Almanya'ya taşınması için öngörülen Nabucco Gaz Boru Hattı Projesi Doğu-Batı enerji koridorunun BTC ve BTE'den sonra üçüncü bileşenidir (İşeri vd., 2010: 754). Nabucco Projesi Azerbaycan'ı Batı'ya yaklaştıracak bir projedir. Azerbaycan'ın Batı'ya açılma politikalarında Türkiye anahtar bir rol oynamıştır (Gürbüz, 2010: 268). Fakat 21. yüzyılda Doğu-Batı güzergâhının bölgede enerji merkezi olmayı hedefleyen Türkiye'nin çıkarına çok uzak olması, dikkatlerin Kuzey-Güney eksenindeki enerji hatlarına çevrilmesine neden olmuştur. Bu bağlamda Rusya ile ortak enerji projeleri üzerinde çalışılmaya başlanılmıştır. 2007 yılında Türkiye 23.15 milyar metreküp Rus doğal gazı ithal etmiştir. Türkiye'nin gaz ithalatının 2/3'ü Rusya'ya bağlıdır. Bütün bunlara ek olarak Türkiye'nin Akkuyu'daki nükleer ihaleyi Rus devlet şirketine vermesi Türkiye'nin Rusya'nın bölgesel çıkarlarına açık bir şekilde zıt siyaset izlemesinin imkânsızlığına işaret etmektedir. Üstelik Ruslar tarafından Nabucco'ya alternatif olarak planlanan Güney Hattı'na Türkiye'nin onay vermesi bu imkânsızlığı pekiştirmektedir (İşeri vd., : 2010).

Türkiye'nin petrol ve doğal gaz rezervinin çok sınırlı olması ve doğal gaz petrol ithalatının giderek artması Türk yetkililerin dikkatini Orta Asya

Bölgesi'ne çevirmesine neden olmuştur. Şu anda Türkiye'nin petrolünün büyük kısmı Rusya'dan gelmektedir. İran, Türkiye için diğer önemli bir petrol ihracatçısıdır. Petrolde olduğu gibi Türkiye büyük gaz üreticilerinden biri değildir. Türkiye Cezayir'den milyarlarca metreküp sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) ithal etmektedir (Kona, 2003: 98).

TÜRKİYE İLE HAZAR HAVZASI ÜLKELERİ ARASINDAKİ BORU HATTI PROJELERİ

Hazar Denizi Türkiye'nin Orta Asya'ya açılmasında kilit deniz havzası konumundadır. Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan arasında Hazar Denizi konusunda Rusya karşısında gerçekleştirilecek bir işbirliğinde Türkiye'nin Orta Asya politikasının temel esaslarından biri olmak zorundadır. Türkiye'nin Kafkaslar-Hazar-Orta Asya bağlantı politikası üç temel taktik prensipten hareket etmek zorundadır. Birincisi Kuzey Kafkas Cumhuriyetleri'nin Rusya Federasyonu içindeki statülerini kademeli bir şekilde güçlendirmek, Hazar-Karadeniz bağlantısının bu cumhuriyetler üzerinden gerçekleşmesini temin etmektir. İkincisi İran ile gerilimli olan ilişkileri ekonomik işbirliği çerçevesinde sağlamlaştırarak Rusya'nın Orta Asya ve Kafkaslar üzerindeki etkisini dengelemektir. Üçüncüsü ise Orta Asya ülkeleri arasında her türlü işbirliğini teşvik etmektir (Davutoğlu, 2010: 181).

Bölgedeki ilişkiler değerlendirilirken Hazar Havzası enerji kaynakları ve bunların uluslar arası piyasalara çıkarılması başlıca faktörlerden biri olmuştur (Ağacan, 2004: 440). Orta Asya ülkelerinin soğuk savaş sonrası dönemde dünyaya açılması için dört alternatifi bulunmaktadır. İlk olarak Hazar Denizi'nin kuzeyinden Rusya aracılığı ile Avrupa ve Atlantik'e, ikincisi doğudan Çin aracılığıyla Pasifik'e, üçüncüsü güneyde Afganistan üzerinden Hindistan ve Pakistan aracılığı ile Hint Okyanusu'na, dördüncüsü ise Hazar Denizi'nin güneyinden İran ve Türkiye aracılığı ile Akdeniz'e giden yollardır. Batı'ya açılım konusunda Türkiye, İran ve Rusya arasında ciddi rekabet yaşanmaktadır. Ara yollar olarak gündemde tutulan Hazar Denizi üzerinden Kafkaslar-Karadeniz bağlantısı Türk-Rus ilişkilerinde, İran üzerinden Basra bağlantısı Türk-İran ilişkilerinde bir rekabet ortamı oluşturmaktadır (Davutoğlu, 2010: 182).

Azerbaycan'ın sahip olduğu enerji kaynaklarının uluslar arası piyasaya çıkarılmasında en güvenilir yol olarak Bakü-Tiflis-Ceyhan güzergâhı değerlendirilmiştir. Hem Azerbaycan'ın hem de Gürcistan'ın bağımsızlığı açısından bu iki ülkece önemli görülen söz konusu projenin gerçekleştirilmesinde Türkiye hayati bir rol oynamıştır (Ağacan, 2004: 440). Azerbaycan ile Türkiye tarihi bağlarla birbirine bağlı olan ülkelerdir. Gürcistan ile kurulan iyi diplomatik ilişkiler bu ülke üzerinden Azerbaycan'a kara yoluyla

bağlanmayı mümkün kılmaktadır. Türkiye'nin coğrafi konumundan kaynaklanan köprü olma özelliği ve ABD ve Avrupa'yla büyük ölçüde uyumlu olan dış politika yönelimi sayesinde Azerbaycan ile Gürcistan'ın uluslar arası topluma uyumu, Orta Asya ülkelerine göre daha hızlı gerçekleşmektedir. ABD Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte stratejik nedenlerle Türkiye'nin Kafkasya ve Orta Asya'daki aktif dış politikasını ve bu bağlamda yine stratejik bir sorun olan Hazar Denizi petrollerini dünya piyasalarına ulaştıracak boru hatlarının rotaları konusundaki Bakü-Tiflis-Ceyhan Projesi'ni desteklemektedir (Ayata, 2010: 649).

Türkiye açısından önemli olan Hazar Denizi Havzası petrollerinin Batı'ya açılan terminali olmak ve bölgenin yeni aktörlerinin bağımsızlıklarının devamını desteklemektedir. Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı diğer projelerle karşılaştırıldığında diğer bazı konularda da üstünlükler göstermektedir. Her şeyden önce proje tam kapasiteye ulaştığında Bakü'den Ceyhan'a yılda 50 milyon ton petrol taşınacaktır. Türkiye'nin yıllık petrol tüketimi 45 milyon tondur. Ayrıca Türkiye yılda 16 milyar metreküp doğal gaz alacak ve Avrupa'ya aynı miktarda satış yapabilecektir. Bunların yanı sıra 2,4 milyar dolarlık boru hattının yapımının Türk ekonomisi üzerinde önemli oranda pozitif bir etki yapacağı da unutulmamalıdır. Unutulmaması gerekli diğer bir husus boru hattının yapımında en büyük ekonomik ve siyasi desteğin ABD'den geldiğidir (Kona, 2003: 224). Üstelik bu güzergâhla Hazar petrollerinin Dünya enerji pazarlarına ulaştırılmasına yönelik ihracat alternatiflerini çeşitlendirmek imkânı doğmuştur. Türkiye'nin Kafkasya ve Orta Asya ülkeleri ile ilişkilerinin gelişmesine ve süreklilik kazanmasına yardımcı olacak bu proje aynı zamanda Hazar Havzası devletlerinin hidrokarbon kaynaklarının dünya pazarlarına iletilmesinde tek bir ülkeye bağımlılıktan kurtulmasına ve bölgede demokrasi ile pazar ekonomisinin gelişmesine ve bölgenin dünya ekonomisi ile birleşmesine katkıda bulunmuştur (Aydın, 2005: 436).

Petrol boru hatlarının Gürcistan'dan geçmesi bu ülkeye yabancı sermaye girmesine neden olmuştur. Ayrıca boru hatları hem güvenlik hem de ekonomik alanda Gürcistan için hiç de küçümsenmeyecek oranda getirilere neden olmuştur. Boru hatlarının Gürcistan bütçesine sağlayacağı transit ücreti yıllık 52,5 milyon ABD doları olarak hesaplanmaktadır. Bu rakam Gürcistan'ın devlet bütçesinin %10'una tekâmül etmektedir.

Doğal kaynakların taşınmasına yönelik diğer bir bölgesel proje Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı Projesi'dir (Ağacan, 2004:440). Şah Deniz yatağının keşfi Bakü Erzurum Boru Hattı Projesi'ne neden olmuştur (Mangaltepe, 2006:254). Azerbaycan'ın Şah Deniz doğal gaz yatağından çıkarılacak olan doğal gaz, Türkiye'ye söz konusu güzergâh ile taşınacaktır

(Ağacan, 2004:440). Bu proje Rusya'nın bölgedeki baskın durumuna karşı alternatif bir proje olarak düşünülmüştür (Mangaltepe, 2006: 254).

Kafkasya'da bu gelişmeler yaşanırken henüz Orta Asya ülkeleri ile ilişkilerin gelişmesine temel olabilecek boru hattı projeleri somutlaştırılmamıştır. Rusya'nın Orta Asya'da devam eden hegemonyası devam etmektedir. Bu duruma SSCB döneminde inşa edilen enerji boru hatlarının devamının kuzeye yönelmesi gibi faktörlerin etkisi bulunmaktadır. Bu durum petrol üreticisi Kazakistan'ı büyük ölçüde Rusya'ya muhtaç olmasına neden olmaktadır. Batı ile ilişkiler konusunda Kafkas ülkeleri kadar gelişmiş olmayan Orta Asya Cumhuriyetleri'nde Rusya'nın var olan bölgesel çıkarları doğrultusunda başat olma pozisyonunu koruması kolaylaşmaktadır. Bu bölgede Türkiye'nin Rusya'yı saf dışı bırakarak onun yerini alması, ekonomik gücü bakımından kısa ve orta vadede mümkün değildir. Türkiye enerji politikasını kendi finansal kaynakları ile karşılama potansiyeline sahip olmadığı gibi bölge devletlerinin gereksinim duyduğu yatırımların karşılanmasına yönelik mali olanaklarda Türkiye'nin bölgesel politikaları bağlamında mevcut değildir (Ayata, 2010: 649-650).

Kaynak: Radikal Gazetesi: 25.4.2005

SONUÇ

Türkiye Rusya ile ilişkilerini herhangi bir sürtüşmeye meydan vermeden sürdürmeye çalışmaktadır. Ancak Türkiye, doğal gaz alımlarında ve Hazar Enerji Havzası, Kafkaslar ve Orta Asya konusunda son zamanlarda Rusya karşısında gerileme durumuna geçmiştir. Bunun en önemli sebebi, Türk yetkililerin bölge şartlarına uygun yeni politikaların üretememesidir. Türkiye temel dış politika prensiplerini bozmadan Rusya'nın hamlelerine karşı küçük hamleler yapmayı tercih etmektedir. Türkiye Hazar Havzası'ndaki petrolün ekonomide tekel haline gelmesini engelleyecek önlemler almalıdır. Petrol gelirlerinin sadece petrol sektöründe kalması ve ekonomide tekel oluşturmasının siyasi, askeri ve ekonomik sonuçları yıkıcı etkiler yapabilmektedir. Ortadoğu örneği bunun canlı örneğidir. Türkiye Hazar Havzası'ndaki Türk Cumhuriyetleri'nin ekonomilerini liberalleştirme konusunda destek olmalıdır. Bu nedenle Türkiye'nin de desteği ile ekonomide çeşitliliğin artırılması için çaba gösterilmesi ve boru hatları konusunda ortak hatlar politikasının geliştirilmesi bölge ülkelerinin kalkınmasında olumlu katkı sağlayacaktır.

Türkiye, Türk Cumhuriyetleri ile olan kültürel ve ekonomik ilişkilerini geliştirmelidir. Türk Cumhuriyetlerle kurulan iyi ilişkiler Türkiye'nin ekonomisine fayda sağlamanın yanı sıra aynı zamanda bölgede söz sahibi olmasına da katkı sağlayabilir. Hazar petrollerinin Rusya üzerinden boru hatları ile taşınması, Boğazlarda deniz trafiğinin artmasına ve dolayısı ile ekolojik çevrenin zarara uğramasına neden olacaktır. Bu nedenle Türkiye Hazar petrollerini kendi toprakları üzerinden Ceyhan'a ulaştırmak istemektedir. Türkiye'nin bu siyasetinin başarılı olması diğer bölgesel güçlerle akıllı ilişkiler kurmasına, uluslar arası güçlerle olan ilişkilerde ise tutarlı bir politika izlemesine bağlıdır.

Türkiye öncelikle Mavi Akım Projesi'nin inşası için çaba harcarken, İran, Türkmenistan ve Azerbaycan'dan gelecek olan boru hatlarının inşasına engel olmamalı, bu duruma meyil verecek gelişmelerden sakınmalıdır. Ayrıca Türk firmalarının bölgede yatırım yapmalarına ve yatırım yapanlarında kalıcı hale gelmesi için destek verilmelidir. Türkiye bölge devletlerinin ihtiyaçlarını yerinde tespit ederek yeniden politikasını belirlemelidir. Yeni dış politika güncel şartlara uygun olarak değişken bir yapıya sahip olmalıdır.

Türkiye enerji koridoru görevini başarıyla uygulamıştır. BTC Projesi' gerçeğeleşmiş, Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı Projesi'ne paralel olarak Türkiye-Yunanistan boru hattı yapılmıştır. Samsun-Ceyhan Boru Hattı Projesi üzerinde çalışmalar devam etmektedir. Türkiye'nin AB enerji güvenliğinin sağlanmasında önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu durum Türkiye'nin AB'ye tam üyelik çabalarını desteklemiştir. Fakat son yıllarda tam

üyelik konusunda müzakerelerde bir durgunluk gözlenmektedir. AB'nin Türkiye'nin üyelik konusundaki çabalarına yeterince karşılık vermemesi, AB'nin Rus doğal gaz ve petrolüne bağımlılığının artması, Rusya'nın Almanya ile kuzey akım anlaşması ve İtalya ile güney akım anlaşmalarını imzalaması dünya siyasetinde enerji konusunda gelecekte büyük bir kaosun yaşanacağına dair ipuçları vermektedir.

KAYNAKÇA

- Ağacan, Kamil (2004) “Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-Gürcistan İlişkileri”, **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara
- Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi (1988), Hazar Gölü Maddesi, C.10, 1988, İstanbul.
- Ayata, Ali (2010) “Türkiye'nin Orta Asya Politikası”, **Türkiye'nin Değişen Dış Politikası**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara
- Aydın, Mustafa (2005). “Kafkasya ve Orta Asya İle İlişkiler”, **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, C.II, İletişim Yayınları, İstanbul
- Davutoğlu, Ahmet (2010). **Stratejik Derinlik**, Küre Yayınları, İstanbul
- Demir, İdris (2008). “Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattının Türkiye Açısından Önemi”, **Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sorunlar-Tehditler-Fırsatlar**, KSÜ Yayınları, Kahramanmaraş
- Efegil, Ertan (2004). “Türk-Rus İlişkiler: Bölgesel İşbirliği veya Stratejik Kazanç”, **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara
- Gürbüz, Mehmet V. (2010). “Günümüz Türk Dış Politikası Stratejisinde, Kafkasya İle İlişkiler”, **Türkiye'nin Değişen Dış Politikası**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara
- Gürbüz, Mehmet V. (2008). “Dağlık Karabağ Sorunu Karşısında Taraf Ülkeler, Bölgesel ve Küresel Güçler”, **Bölgesel Sorunlar ve Türkiye, Sorunlar, Tehditler, Fırsatlar**, Sakınmaz Ofset, Kahramanmaraş
- Hale, William (2003). **Türk Dış Politikası 1774-2000**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları
- <http://Iran Review/Analysis>, 21 Kasım 2010
- İşeri, Emre, Özdemir, Volkan ve Oğuz A., Dilek, (2010). “Jeopolitik Rekabetten Enerji İşbirliğine: Türkiye-Rusya İlişkileri”, **Türkiye'nin Değişen Dış Politikası**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara

- Kanbolat, Hasan (2006). “Avrasya İşbirliği Eylem Planı: Türkiye İle Rusya Federasyonu Arasında Yeni Bir Dönem mi?”, **Kafkas Dosyası**, TATAV Yayınları, İstanbul
- Kona, Gamze G. (2003). **Türkiye-Orta Asya İşbirliği Stratejileri ve Gelecek Senaryoları**, IQ Yayıncılık, Ankara
- Mangaltepe, İsmail (2006) “Kafkasya’nın Stratejik Önemi”, **Kafkas Dosyası**, TATAV Yayınları, İstanbul
- Ödün, M. Reşat (2008). “Geleceğin Güvenlik Anlayışında Orta Doğu ve Kafkasya”, **Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sorunlar-Tehditler-Fırsatlar**, KSÜ Yayınları, Kahramanmaraş
- Pamir, Necdet (2004).“Orta Asya ve Kafkasya’da Güvenlik Arayışları Sürecinde Bölgedeki Enerji Kaynakları’nın Rolü”, **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara
- Radikal Gazetesi, 25.4.2005
- Sekenova, Gülcanat (2006). “Hazar Denizi: Uluslar arası Potansiyel İhtilaflar Bölgesi”, **Kafkas Dosyası**, TATAV Yayınları, İstanbul
- Tellal, Eren (2005). “Mavi Akım”, Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C.II, İletişim Yayınları, İstanbul
- Uçarol, Rifat (2000). **Siyasi Tarih (1789-1999)**, Filiz Kitabevi, İstanbul
- Uzgel, İlhan (2005). “ABD Ve NATO İle İlişkiler”, **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C.II**, İletişim Yayınları, İstanbul
- Yanar, Savaş(2002). **Türk-Rus İlişkilerinde Gizli Güç Kafkasya**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul
- Yazar, Yusuf (2001). **Enerji İlişkileri Bağlamında Türkiye Ve Orta Asya Ülkeleri –Rapor**, SFN Televizyon Tanıtım Tasarım Yayıncılık Ltd Şti, Ankara